

Л.О. МАКАРЕНКО,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

НАЦІОНАЛЬНА ДОМІНАНТА У ПРАВОВІЙ КУЛЬТУРІ

У статті розглядається поняття «національна правова культура», яке досліджують у різних аспектах, переважно в контексті глобалізації та діалогу культур. Але чіткого розуміння цього поняття досі немає, і воно часто підміняється поняттями «національна культура», «правова культура суспільства», «правова система».

Зазначено, що категорія суб'єкта права є визначальним чинником правової культури. Державно організоване суспільство є найважливішим фактором існування правової культури, який через суб'єктів права здійснює вирішальний вплив на її розвиток як національної правової культури.

Запропоновано визначення національної правової культури як комплексу правових цінностей, створених у державно організованому суспільстві діяльністю суб'єктів права, який характеризує стан прогресивного правового розвитку даного суспільства і зумовлює розвиток його правової системи, правових інститутів і правокультурності його членів.

Ключові слова: правова система, національна правова система, національна культура, правова культура, національна правова культура, правовий менталітет.

Макаренко Л. А. Национальная доминанта в правовой культуре

В статье рассматривается понятие «национальная правовая культура», которое исследуют в разных аспектах, преимущественно в контексте глобализации и диалога культур. Однако четкого понимания данного понятия до сих пор нет, и оно часто подменяется понятиями «национальная культура», «правовая культура общества», «правовая система».

Отмечено, что категория субъекта права является определяющим фактором правовой культуры. Общество, организованное в государство, выступает как важнейший фактор существования правовой культуры, который посредством субъектов права осуществляет решающее влияние на ее развитие в качестве национальной правовой культуры.

Предложено понятие национальной правовой культуры как комплекса правовых ценностей, созданных в государственно организованном обществе деятельностью субъектов права, характеризует состояние прогрессивного правового развития данного общества и предопределяет развитие его правовой системы, правовых институтов и правокультурности его членов.

Ключевые слова: правовая система, национальная правовая система, национальная культура, правова культура, национальная правова культура, правовой менталітет.

Makarenko L. O. The National Dominant in the Legal Culture

The article is devoted to the concept of «national legal culture» which is examined in different aspects, mainly in the context of globalization and dialogue of cultures, but a clear understanding of it still does and it often confused the concepts of «national culture», «legal culture», «legal system».

Noted that the category of subject of law is the determining factor of legal culture without active participation in its creation and development of legal culture impossible. However, this active participation is not otherwise in a particular organized by the government of law and order. Society organized in the state, serves as the most important factor of the existence of

a legal culture, which, through entities exercises a decisive influence on its development as a national legal culture.

The proposed concept of a national legal culture as a set of legal values, established in the state organized society to the activities of the subjects of law, characterizes as a progressive legal development of the society and determines the development of its legal system, legal institutions and legal culturality its members.

Key words: *legal system, national legal system, national culture, legal culture, national legal culture, legal mentality.*

Усі поняття відображають відносини між людьми. Коли ми говоримо «глава держави», «монарх», «президент», то розуміємо під цими поняттями не фізичні, психічні або ще якісь природні риси осіб, а особливе поєднання цілої низки найскладніших соціальних зв'язків, уособлених в одній персоні. Так само, коли державознавство говорить про «народ», «націю», воно не має на увазі ні фізіологічної єдності крові людей, які входять у державне спілкування, ні психічної єдності якоїсь спільної душі; воно має на увазі систему зв'язків, яка скеровує свої думки до певного результату. Тому «народ» і «нація» не є організми, вони є великі колективні організації, які не мають органів у біологічному сенсі цього слова. Те, що в державі називається «органом», є активна точка схрещення загальних і постійних відносин; і той, хто уособлює цю точку, має здатність зберігати ці зв'язки і в разі потреби приводити їх у певну дію. Держава, як єдина організація порядку, створює особливі центри сил, у яких схрещуються, як у фокусі, загальні відношення людей, що входять в організацію. Бути в такому центрі – означає мати компетенцію або здатність охороняти порядок держави, приводити в рух, спрямовувати – бути органом, тобто мати особливі урядові, в широкому сенсі цього слова, політичні або публічні функції¹.

У сучасних наукових дослідженнях об'єктивний характер взаємодії держави і права розглядається у їх зв'язку з іншими суспільними явищами, у тому числі з культурою. Є. Євграфова у своїй роботі, присвяченій проблемі об'єктивності права, зазначає: «Держава, як феномен культури, також належить до світу «ідеального» і тому є об'єктивним явищем у тому ж сенсі, що й право. Через це взаємодія держави і права відбувається не як відношення двох суб'єктів, або відношення «суб'єкт – об'єкт» (де суб'єктом виступає держава, а право є її продуктом – «об'єктом»), а як відношення двох об'єктивних феноменів, кожний з яких має свою особливу природу, і водночас спільне в ній, чим і визначається характер їх взаємодії. Ця взаємодія є відношенням змістового і формального аспектів, у якому держава виступає як фактор визначення юридичної форми права, а право як фактор визначення нормативного способу формування та функціонування держави. Тому держава діє як правова реальність, а право – як юридична (державна) реальність»².

Безумовно, існування сутнісного зв'язку права і держави, а через неї – з такими категоріями, як «суспільство», «народ», «нація», а також про те, що найважливіша правова категорія «суб'єкт права» в сучасному суспільстві не існує поза певним правопорядком, поза межами певної централізованої системи суспільних відносин, яку організовує держава, тобто поза державною організацією суспільства (народу, нації).

Проте категорія суб'єкта права є визначальним чинником правової культури, без діяльної участі якого в її створенні та розвитку правова культура неможлива.

Ця діяльна участь відбувається не інакше як у певному організованому державою правопорядку. Отже, суспільство, що організоване в державу, виступає найважливішим чинником існування правової культури, який через суб'єктів права здійснює вирішальний вплив на її розвиток як національної правової культури.

Національна правова культура виступає як основний, домінуючий вид правової культури порівняно з іншими її видами – цивілізаційною та інституційною правовою культурою. Враховуючи це, розкрити поняття правової культури повноцінно не можна без розгляду поняття «національна правова культура».

Необхідно зазначити, що дане поняття досліджують у різних аспектах, переважно в контексті глобалізації та діалогу культур, але його чіткого розуміння досі немає і воно дуже часто підміняється поняттями «національна культура», «правова культура суспільства», «правова система».

А. Гусейнов у своїй дисертаційній роботі вказує, що деякі автори правову культуру розглядають у таких трьох аспектах: а) загальнодержавна правова культура; б) національна правова культура; в) загальнолюдська правова культура³. Так, Є. Подалінський вважає, що правова культура суспільства – це уся сфера матеріального і духовного відтворення права, юридична практика народу в конкретній історичній період. У багатонаціональних державах правова культура суспільства є складною, оскільки включає в себе поєднання загальнодержавної та національної правових культур. Правова культура світу (людства) формується під впливом загальнолюдських цінностей державних і національних правових культур⁴. За словами А. Гусейнова, дана класифікація «загалом продуктивна». Справді, національна і загальнодержавна правові культури – це не одне й те саме, це два різновиди, але чого? З точки зору формальної логіки ми повинні сказати, що це загальнолюдська культура. Однак спочатку слід довести обґрунтованість виділення поняття загальнолюдської правової культури⁵.

За словами Є. Перегуди, розкрити сутність і особливості національної культури дають змогу методологічні засади. Національна культура охоплює різні форми національного життя, серед яких географічні, господарські, побутові, ідеологічні, державно-правові, релігійні чинники, що забезпечують відтворення економічного та морально-духовного потенціалу нації, формують національну свідомість, інтегрують культуру нації у світову співдружність. У структурі національної культури виділяються матеріальна, побутова, політична й правова культура, наука, освіта й філософія. Вона характеризує інтегральні моменти національного життя, які забезпечують національно-культурний процес. До них належать мова, звичаї, традиції, релігія, художня культура, національний характер, самосвідомість, почуття національної гідності⁶.

Таким чином, правову культуру автор визначає лише структурну складову національної культури, поряд із політичною культурою, побутовою, матеріальною тощо, без визначення її специфічних ознак.

З точки зору Ю. Оборотова, сучасний світ не може існувати в умовах замкнутості правових культур. У діалозі правових культур виявляється їхня самобутність, що становить визначальний фактор буття національних правових культур. Наростання взаємодії між правовими культурами не тільки розширює простір правової культури, а й вимагає від кожної правової культури, з одного

боку, стійкості стосовно інших правових культур, а з другого – здатності до засвоєння інновацій⁷.

На думку О. Проць, у правовій культурі суспільства особливу вагу мають не інституційні, а ціннісні елементи, що втілюються у правовій свідомості, а точніше – у правовому менталітеті, який являє собою її глибинну основу. Менталітет є надзвичайно складним соціокультурним феноменом, який доволі активно й ґрунтовно досліджується у філософії, культурології, соціології, психології, теорії та філософії права. Локальні відмінності регіонів країни накладають відбиток на менталітет жителів, але тут може йтися про специфіку, незважаючи на які правовий менталітет суспільства постає цілісним, єдиним феноменом, що є наслідком єдності матеріальної і духовної культури, історичних умов формування етносу⁸.

Правовий менталітет тлумачиться як відносно стале явище, оскільки такі консервативні за природою психічні утворення, як архетипи і базові установки, кристалізуються саме на рівні етнічного менталітету, спричиняючи латентність і відносну стабільність останнього⁹.

Тому, вважає О. Проць, зовнішні привнесення в національну правову культуру будь-яких елементів, що не узгоджуються з національним правовим менталітетом, можуть спричинити негативні наслідки: внутрішні суперечності, загрозу для системності правової культури, її дисфункції тощо. Тому в умовах впливу глобалізації на національну правову культуру необхідно для її захисту від проникнення деструктивних елементів виділити чинники, що дають змогу зберегти її самобутність. Правовий менталітет виступає трансформуючим чинником і правової культури, і правової системи, зрештою, і суспільного життя загалом, бо його імпульси йдуть з глибини історії і сягають майбутнього. Одним із шляхів розвитку національної правової культури і підвищення її «стійкості» є реконструкція позитивних рис правового менталітету¹⁰.

Водночас М. Рязанов не обмежує поняття правового менталітету національними рамками і здійснює дослідження слов'янської правової культури. Він розглядає особливості «формування слов'янського менталітету, слов'янської правової культури і традицій слов'янського права», показує роль міфів у формуванні правових поглядів слов'ян, а також відзначає «специфіку слов'янського правового менталітету, його відбиття у державному будівництві та правовому розвитку»¹¹.

За словами Л. Удовики, монографічні праці, присвячені трансформації національної правової культури в умовах глобалізації, відсутні, і цю прогалину певною мірою заповнюють на загальнотеоретичному рівні праці зарубіжних вчених, а також вітчизняних філософів. Дослідження національної правової культури в умовах глобалізації передбачає уточнення поняття «правава культура», її структури, співвідношення з поняттям «правава свідомість»¹².

Під правовою культурою, зазначає Ю. Тодика, у широкому сенсі розуміють усе позитивне, що створено людством у правовій сфері, і в цьому аспекті правова культура відбиває стан правосвідомості, юридичної науки, якість розробки текстів законів, рівень професіоналізму функціонування правоохоронних та інших правозастосовних органів. Правова культура у вузькому розумінні – це рівень знання права членами суспільства та їх ставлення до права, а також престиж права в суспільстві¹³. Проте останнє трактування істотно обмежує правову культуру, тому методологічно важливим

у розумінні правової культури є звернення до філософської категорії якості. Правову культуру слід розуміти як зовнішню та внутрішню визначеність правової системи, єдність характерних особливостей, втрачаючи які правова система перестає бути цілісною. Правова культура – це система позитивних (духовних і матеріальних), внутрішніх і зовнішніх проявів (цінностей, норм, принципів, форм), імманентно притаманних правосвідомості, правовій політиці, праву, правовідношенням, законності, правопорядку, правотворчій, правозастосовній та іншим видам правової діяльності, що являє собою внутрішню духовну сторону правової системи¹⁴.

Л. Удовика зазначає, що як система найбільш важливих правових цінностей, принципів, установок, звичок правова культура посідає важливе місце в усій правовій системі, а рівень її розвитку значною мірою визначає перспективи розвитку національної правової системи. Як зазначає автор, у національній правовій культурі, правовій свідомості особливе місце посідає правовий менталітет, який належить до нижчих шарів суспільної психіки та відбиває дійсність на дораціональному, дологічному рівні. Правовий менталітет – це духовно-правова психологічна інваріанта, яка має тільки їй властиві нерухомі, стійкі, тобто консервативні форми відтворення правових цінностей і виявляє себе в усіх елементах правової культури, надає їй цілісності, гармонійності.

Разом з тим, в умовах глобалізації посилюється взаємодія національної правової культури з іншими правовими культурами, поступове її зближення із західною, її основними правовими цінностями. Йде девальвація традиційних правових цінностей, норм, яка призводить до втрати правової орієнтації та посилення правового нігілізму; окремі правові цінності, норми втрачають свою національну природу, здатність впливати на правову свідомість і правову поведінку. Глобалізація детермінує динаміку національної правової культури, трансформує засоби й умови її розвитку; зростає роль і значення правової культури суспільства і особистості в національній правовій системі¹⁵.

На думку С. Алексєєва, правова система містить сукупність позитивного права, розглянуту в єдності з правовою ідеологією та юридичною практикою, в тоді як правова культура являє собою певне юридичне багатоманіття, виражене в регулятивних якостях права, накопичених правових цінностях; складовими є такі елементи, як стан правосвідомості в суспільстві, стан законності, стан законодавства, досконалість його змісту і форми, стан практичної роботи у сфері права¹⁶.

Правова культура, стверджує С. Котковець, визначається рядом факторів різноманітного характеру, які зумовлюють своєрідність конкретної соціальної спільноти. Своєрідність, у свою чергу, детермінується такими умовами, як: особливість національного менталітету й правосвідомості, домінуючий тип праворозуміння, зумовлений національною правовою традицією, ціннісні пріоритети в юридичній діяльності тощо. Правова ж система – комплекс соціально-юридичних компонентів різної природи, який характеризується відносною самостійністю та стабільністю, якісною визначеністю, кожний із компонентів якої має власну функціональну навантаженість у межах правової системи. Категорії «національна правова система» та «національна правова культура» не можна розглядати як тотожні. Правова система відображає стан цілісності комплексу юридичних явищ, а правова культура – ціннісно-якісний аспект правової реальності, індивідуальність тієї чи іншої правової системи¹⁷.

Н. Киященко відзначає, що програми діяльності, поведінки і спілкування представлені різноманітним знань, норм, навичок, ідеалів, зразків діяльності й типів поведінки людей, ідей, гіпотез, вірувань, цілей, ціннісних орієнтацій та ін. У своїй сукупності й динаміці вони утворюють історично набутий соціальний досвід. Культура зберігає, транслює історично набутий соціальний досвід (передає його від покоління до покоління), створюючи для цього й постійно удосконалюючи системи освіти нових поколінь. Вона генерує нові програми діяльності, поведінки і спілкування, які реалізуються у відповідних видах і формах людської активності, породжуючи реальні зміни в житті суспільства. Культура в суспільстві виконує ту ж роль, яку в живій природі виконує генетичний код. А генетичний код, як відомо, змінюється дуже повільно. Зміни в культурі відбуваються на базі зміни ментальності соціуму або суспільства, яка еволюційно змінюється в тривалому процесі розвитку суспільної свідомості¹⁸.

Наслідки взаємодії культур, пише І. Дзюба, можуть бути різними. Запозичені елементи можуть витіснити етнічні елементи національної культури, а за радикальним сценарієм вести до зникнення народів. Водночас за певних умов спілкування культур призводить до підкреслення особливостей національної культури. Характер взаємодії культур також може бути у широкому діапазоні – від конфлікту до творчого співробітництва. Взаємодія двох або декількох культур завжди є, крім усього іншого, процесом створення, утвердження і подолання стереотипів, оскільки кожна культура сприймає іншу не адекватно, не в повному обсязі, а лише в тих компонентах і якостях, яких сама в певний період потребує та/або які здатна перейняти, засвоїти. Крім цих природно виниклих, стихійно-творчих стереотипів, є стереотипи ідеологічно нав'язувані – державою або певними соціально-політичними та соціально-культурними групами¹⁹.

З точки зору Т. Сенченкової життєдіяльність і відносини людей визначає певна культура, що регулює широкі спектри людської ментальності й поведінки та впливає на характер сприйняття, оцінки й міжособистісних відносин. Освіта, виховання, історична пам'ять, продиктовані суспільством традиції, звичаї, правила, мова спілкування – все це виробляє систему орієнтацій, яка допомагає кожному індивіду сприймати різні життєві ситуації й адекватно реагувати на них. Зважаючи на це, вона стверджує, що в жодному суспільстві не може існувати гомогенної культури, як не може існувати гомогенної структури суспільства. У цьому полягає складність феномена міжкультурної комунікації, яка завжди віддзеркалює «сучасну» культуру суспільства²⁰.

Кожна культура, стверджує Г. Почепцов, має свою логіку, своє уявлення про світ. Те, що є значущим для однієї культури, може бути неістотним для іншої культури; тому важливо завжди брати до уваги особливості партнера – представника іншої культури. На процес комунікації впливає низка факторів розвитку, зокрема глобалізація й мультикультуралізм. Історичні акценти в цьому розвитку різні: з одного боку, тенденція до гомогенності, однорідності, з другого – до гетерогенності, різноманітності²¹.

Щодо національної правової культури Л. Сокольська зазначає: вона являє собою правову культуру певних співтовариств, у якій виокремлюються темпоральні шари (часові виміри). Перший шар становлять елементи культури, які пішли в минуле. Другий шар складається з елементів правової культури, існуючих у сьогоденні. Третій шар представлений сукупністю програм май-

бутніх потенційно можливих форм і видів діяльності, поведінки і спілкування. Будь-яка правова культура постає як культура сьогодення, історично виникла з культури минулого і спрямована на майбутнє. Культура минулого вже не існує, а культура майбутнього ще не існує; але як особливі темпоральні шари вони присутні в культурі даного часу (живій культурі)²².

В умовах глобалізації, стверджується в іншій праці, національна правова культура виступає специфічним комунікативним універсумом, через який відтворюється і передається цінність і своєрідність національних правових феноменів – державності, правопорядку, правової системи. Культура несе в собі «генетичний код» вітчизняних юридичних явищ, слугує засобом їх збагачення в процесі світового культурно-правового обміну, а також особливим бастионом, який оберігає від чужого інакшого культурного впливу, що руйнує вихідні передумови національної правової ідентичності²³.

Таким чином, більшість дослідників намагаються пов'язати визначення поняття «національна правова культура» з поняттям національної культури взагалі, специфіку якої зумовлює етнічна ментальність.

На нашу думку, такий підхід є помилковим з методологічної точки зору, оскільки за такого підходу поняття національної правової культури стає «розмитим» і втрачає свою визначеність. Тому виникає багато запитань, на які автори визначень даного поняття не дають відповідей. Так, немає відповіді на питання про відмінність між діалогом національних культур і взаємодією правових систем різних держав, хоча очевидно, що взаємодія в економічній, політичній, культурній, екологічній, безпековій тощо сферах не є тотожною із взаємодією в правовій сфері.

Незрозумілим також залишається співвідношення процесів правової інтеграції й уніфікації з поняттями народного, національного і державного суверенітету, інші зовнішні та внутрішні відношення національної правової культури, зокрема, з правовою системою та правовими інститутами.

Таким чином, визначення поняття «національна правова культура» методологічно правильно здійснювати в контексті родо-видового відношення його з поняттям «правова культура», з урахуванням положень методологічного характеру. Правова культура – це система створених діяльністю суб'єктів права духовних цінностей, що виступає як спосіб (форма) здійснення прогресивного правового розвитку людини, людства та суспільних умов їх життєдіяльності.

Зважаючи на зазначене, можна запропонувати таке визначення цього поняття: національна правова культура – це комплекс правових цінностей, створених у державно організованому суспільстві діяльністю суб'єктів права, який характеризує стан прогресивного правового розвитку даного суспільства і зумовлює розвиток його правової системи, правових інститутів і правокультурності його членів.

Визначальними факторами розвитку національної правової культури є, з одного боку, держава як суб'єкт права, з другого – суспільство, організоване державою в рамках відповідного правопорядку. Відтак, наявний стан і процес розвитку національної правової культури, її вплив на правову систему та її правові інститути, на розвиток правокультурності членів даного суспільства, а також вплив на інші правові культури в процесі взаємодії з ними залежить від відношення «суспільство–держава» в кожний даний конкретний історич-

ний період. Від характеру вказаного відношення залежить політика і політична культура, правова політика держави і юридична техніка, законність і правопорядок в ній, стан правової освіти населення, його правокультурність і, зрештою, стан і тенденції розвитку національної правової культури.

1. *Алексеев Н. Н.* Очерки по общей теории государства. Основные предпосылки и гипотезы государственной науки / под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. Москва : Зерцало, 2008. 216 с. С. 146–150. 2. *Євграфова Є. П.* Об'єктивність права: теоретико-прикладні засади : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 40 с. С. 15–16. 3. *Гусейнов А. И.* Право как феномен культуры : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2007. 410 с. С. 297. 4. *Подалинский Е. В.* Правовая культура общества: понятие и функции // Государственное строительство и право / под общ. ред. Г. В. Мальцева. Москва, 2004. Вып. 4 (10). С. 12. 5. *Гусейнов А. И.* Названа праця. С. 297–298. 6. *Пережуда Є. В., Панібудьласка В. Ф., Торон А. В. та ін.* Історія української культури : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2010. 149 с. С. 8. 7. *Оборотов Ю. М.* Традиції та новації в правовому розвитку : загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2003. 38 с. С. 11–15. 8. *Проць О.* Збереження самобутності національної правової культури в умовах євроінтеграції та глобалізації. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 12. С. 229–233. С. 231. 9. *Гладкий С. О.* Поняття правового менталітету як засіб правового самопізнання // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 65. С. 9–17. С. 16. 10. *Проць О.* Названа праця. С. 231. 11. *Рязанов М. Ю.* Слов'янська правова культура : загальнотеоретичний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2013. 21 с. С. 11. 12. *Удовика Л.* Особенности развития украинской правовой культуры в условиях глобализации. Закон и жизнь. 2013. № 9/3. С. 245–249. С. 246. 13. *Тодыка Ю. Н.* Конституционные основы формирования правовой культуры : монография. Харьков : РАЙДЕР, 2001. 160 с. С. 8. 14. *Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : монографія / за ред. Ю. П. Битяка та І. В. Яковюка.* Харків : Право, 2007. 248 с. С. 5. 15. *Удовика Л.* Цит. праця. С. 246, 247, 249. 16. *Алексеев С. С.* Право : азбука – теорія – філософія : опыт комплексного исследования. Москва : Статут, 1999. 710 с. С. 269–270. 17. *Котковец С. П.* Теоретико-методологические аспекты соотношения категорий «национальная правовая система» и «национальная правовая культура». Философия права. 2007. № 5. С. 57–61. 18. *Кияченко Н. И.* Культура гражданского общества. Вопросы философии. 2010. № 10. С. 62–66. 19. *Дзюба І. М.* Взаємодія двох культур: стереотипи рецесії // Диалог української і російської культур : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (24–25 октября 1996 г.). Київ, 1997. С. 25–32. С. 25. 20. *Сенченкова Т.* Комунікація як чинник діалогу культур // Держава і суспільство. С. 379–384. С. 381. URL : <http://www.scribd.com/doc/53461757/%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D1%83%D0>. 21. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации. Москва : Рефл-Бук; Киев : Ваклер, 2001. 656 с. С. 36. 22. *Сокольская Л. В.* Правовая культура общества как целостная многоуровневая система // Актуальные проблемы российского права. 2016. № 12 (73) декабрь. С. 13–24. С. 20. 23. *Гезалова гызы К. А.* Правовая государственность в эпоху глобализации и национальные правовые культуры // Диалог культур и партнерство цивилизаций : становление глобальной культуры : X Международные Лихачевские научные чтения, 13–14 мая 2010 г. Санкт-Петербург : СПбГУП, 2010. С. 380–381. С. 381.

References

1. *Alekseev N. N.* Ocherky po obshchei teoryi hosudarstva. Osnovnye predposylky i hypotezy hosudarstvennoi nauky / pod red. y s predysl. V. A. Tomsynova. Moskva : Zertsalo, 2008. 216 s. 2. *Ievhrafova Ye. P.* Obiektyvnist prava: teoretyko-prykladni zasady : avtoref. dys.

... d-ra yuryd. nauk : 12.00.01. Kyiv, 2016. 40 s. (ukr). **3. Huseinov A. Y.** Pravo kak fenomen kultury : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.01. Moskva, 2007. 410 s. **4. Podalynskiy E. V.** Pravovaia kultura obshchestva : poniatye y funktsyy // Hosudarstvennoe stroitelstvo y pravo / pod obshch. red. H.V. Maltseva. Moskva, 2004. Vyp. 4 (10). **5. Huseinov A. Y.** Pravo kak fenomen kultury : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.01. Moskva, 2007. 410 s. S. 297–298. **6. Perekhuda Ye. V., Panibudlaska V. F., Torop A. V. and other.** Istoriia ukrainskoi kultury : navch. posib. Kyiv : KNUBA, 2010. 149 s. (ukr). **7. Oborotov Yu. M.** Tradytsii ta novatsii v pravovomu rozvytku: zahalnoteoretychni aspekty : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.01. O., 2003. 38 s. (ukr). **8. Prots O.** Zberezhennia samobutnosti natsionalnoi pravovoi kultury v umovakh yevrointehratsii ta hlobalizatsii // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2017. № 12. S. 229–233. (ukr). **9. Hladkyi S. O.** Poniattia pravovoho mentalitetu yak zasib pravovoho samopiznannia // Derzhava i pravo : zb. nauk. prats. Yurydychni i politychni nauky. 2014. Vyp. 65. S. 9–17. (ukr). **10. Prots O.** Zberezhennia samobutnosti natsionalnoi pravovoi kultury v umovakh yevrointehratsii ta hlobalizatsii // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2017. № 12. S. 231. (ukr). **11. Riazanov M. Yu.** Slovianska pravova kultura: zahalnoteoretychni aspekt : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. Odesa, 2013. 21 s. (ukr). **12. Udovyka L.** Osobennosti rozvytytia ukraynskoi pravovoi kultury v uslovyakh hlobalyzatsyy // Zakon y zhynz. 2013. № 9/3. S. 245–249. (ukr). **13. Todyka Yu. N.** Konstytutsyonne osnovy formyrovannya pravovoi kultury : monohrafiya. Kharkov : RAIDER, 2001. 160 s. (ukr). **14. Pravova kultura v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva : monohrafiia / za red. Yu.P. Bytiaka ta I.V. Yakoviuka.** Kharkiv : Pravo, 2007. 248 s. (ukr). **15. Udovyka L.** Osobennosti rozvytytia ukraynskoi pravovoi kultury v uslovyakh hlobalyzatsyy // Zakon y zhynz. 2013. № 9/3. S. 269–270. (ukr). **16. Alekseev S. S.** Pravo : azbuka – teoriya – fylosofiya: opyt kompleksnoho yssledovanya. Moskva : Statut, 1999. 710 s. **17. Kotkovets S. P.** Teoretyko-metodolohycheskye aspekty sootnosheniya katehoryi «natsyonalnaia pravovaia sistema» y «natsyonalnaia pravovaia kultura» // Fylosofiya prava. 2007. № 5. S. 57–61. **18. Kyiashchenko N. Y.** Kultura hrazhdanskoho obshchestva // Voprosy fylosofiy. 2010. № 10. S. 62–66. **19. Dziuba I. M.** Vzaiemodiia dvokh kultur: stereotypy retseptii // Dyaloh ukraynskoi y russkoi kultur : Materyaly mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy (24–25 oktiabria 1996 h.). K., 1997. S. 25–32. (ukr). **20. Senchenkova T.** Komunikatsiia yak chynnyk dialohu kultur // Derzhava i suspilstvo. S. 379–384. <http://www.scribd.com/doc/53461757/%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D1%83%D0>. (ukr). **21. Pocheptsov H. H.** Teoriya kommunykatsyy. Moskva : Refl-Buk; Kyev : Vakler, 2001. 656 s. **22. Sokolskaia L. V.** Pravovaia kultura obshchestva kak tselostnaia mnohourovnevaia sistema // Aktualnye problemy rossiyskoho prava. 2016. № 12 (73) dekabr. S. 13–24. **23. Hezalova hyzy K. A.** Pravovaia hosudarstvennost v epokhu hlobalyzatsyy y natsyonalnye pravovye kultury // Dyaloh kultur y partnerstvo tsyvylyzatsyi : stanovlenye hlobalnoi kultury : X Mezhdunarodnye Lykhachevskyye nauchnye chteniya, 13–14 maia 2010 h. SPb. : SPbHUP, 2010. S. 380–381.

Makarenko L. O. The National Dominant in the Legal Culture

The article is devoted to the concept of «national legal culture» which is examined in different aspects, mainly in the context of globalization and dialogue of cultures, but a clear understanding of it still does and it often confused the concepts of «national culture», «legal culture», «legal system».

It is proved that the existence of the essential connection of law with the state, and through it – with such categories as «society», «people», «nation», and that the most important legal category of «subject of law» in modern society there is not a specific law, out of the centralized system of social relations, which organize the state, that is, outside the state organisation of society (people, nation).

Noted that the category of subject of law is the determining factor of legal culture without active participation in its creation and development of legal culture impossible. However, this

active participation is not otherwise in a particular organized by the government of law and order. Society organized in the state, serves as the most important factor of the existence of a legal culture, which, through entities exercises a decisive influence on its development as a national legal culture.

The proposed concept of a national legal culture as a set of legal values, established in the state organized society to the activities of the subjects of law, characterizes as a progressive legal development of the society and determines the development of its legal system, legal institutions and legal culturality its members.

It is concluded that the determining factors of the development of national legal culture are, on the one hand, the state as a subject of rights, and on the other hand, a society organized by government under the relevant order. Therefore, the existing state and the process of development of national legal culture, its influence on the legal system and its legal institutions on the development legal culturality members of this society, and the impact on other legal cultures in the process of interaction with them depends on the relations «society-state» in each particular historical period. From the nature of this relationship depends on the politics and political culture, legal policy and legal technique, law and order in her state of legal education of the population, it legal culturality finally, the status and trends of development of national legal culture.

Key words: *legal system, national legal system, national culture, legal culture, national legal culture, legal mentality.*

DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-67-76

УДК 340.1; 141.31

О.Л. ЛЬВОВА,
кандидат юридичних наук

ІДЕЯ ВЛАДИ В ЧАСИ РЕФОРМАЦІЇ: ЯН ГУС, МАРТІН ЛЮТЕР, ЖАН КАЛЬВІН

У статті досліджуються ідеї про владу таких великих реформаторів, як Ян Гус, Мартін Лютер та Жан Кальвін. Наголошується, що Реформація 1517 р. відкрила шлях до ствердження авторитету людини, її прав і свобод та визнання пріоритету її інтересів над державними. Благополуччя людини і суспільне благо почали визнаватися метою діяльності держави, що сприяло обмеженню її влади. Зокрема, аналізуються межі влади, на яких наголошували реформатори: природне суспільне благо, совість, свобода людини.

Ключові слова: *влада, держава, людина, права і свободи, Реформація, церква.*

Львова Е. Л. Идея власти во времена Реформации: Ян Гус, Мартин Лютер, Жан Кальвин

В статье исследуются идеи о власти таких великих реформаторов, как Ян Гус, Мартин Лютер и Жан Кальвин. Отмечается, что Реформация 1517 г. открыла путь к утверждению авторитета человека, его прав и свобод и признание приоритета его интересов над государственными. Благополучие человека и общественное благо начали признаваться целью деятельности государства, что способствовало ограничению её власти. В частности, анализируются пределы власти, о которых говорили реформаторы: естественное общественное благо, совесть, свобода человека.

Ключевые слова: *власть, государство, человек, права и свободы, Реформация, церковь.*